

О НОШЊИ У ОКОЛИНИ БИЛЕЂЕ¹

У овоме сиромашном крају и сиромашни као и имућни много полажу на лепоту одела. Како је овај предео уз саму црногорску границу то превлађује црногорска ношња са неким малим изузетцима.

Радно одело израђују сами сељаци, односно жене тку сукно, а празнично се већином купује. И код мушких и код женских је свакидашње радно одело сукнено. Празнично је од чохе код мушких, а од „боргета“ и „ботане“ (танке тканине у шареним бојама) код женских.

Сваки без разлике пази да му је одело ако не ново а оно бар окрпљено и чисто. И у самој ношњи опажа се велика разлика између богаташа и сиромаша, јер богатији носе одело од скупоцене чохе, односно тканине.

Одело се уопште нерадо крпи (празнично одело никад се не крпи), а кад се ово не може избећи, онда тај посао припада жени. Мушкарац па био усамљеник и сиромаш сматра испод достојанства да крпи, и обично ће поћи сусетки и замолити је да му што окрпи, а она му увек радо ову услугу чини. Односно крпљења постоји веровање, да се уторником не сме крпити, јер ће им се десити нека несрећа. Осим тога се верује, да не ваља крпити на човеку, а кад већ то раде, обично детету дају сламку да држи у устима „да неби престало расти“.

Рубље² се обично пере једном недељно у дрвеном *шкићу* (кориту), употребљујући при томе и сапун који купују у вароши, јер га у овом крају нико код куће не кува. Прање је искључиво женски посао; за мушкарце је овај посао испод достојанства.

Млађи се кицоше и овде их називају *делијама*. Ипак претерани делилук (кицошлук) старији људи нерадо гледају. Делијом се зове човек лепо одевен, чист, окретан, весео, домишљан а уз то и лепо телесно развијен. Лепо одевен човек много се цени, па ма он немао каквих јачих моралних и интелектуалних способности.

Приликом „резања“ одела више се полаже на његов спољашњи облик, т. ј. да је лепо и „уза се“, док се на његову практичну страну обраћа мања пажња; квалитет је од подређеног значаја. Уопште узевши,

¹ Види студију: Билећске Рудине од Ј. Делијера (Српски етнографски зборник, књ. V; Насеља, књ. II, стр. 671 до 900). — ² Више се чује веш но рубље и преобука; заједнички назив за гаће и кошуљу осим ових не постоји.

ношња је у овом крају лепа и складношћу боја чини пријатан утисак. Сви делови одела режу се према телесној развијености осим чакшира, које се одликују мало већим туром. Већих разлика између зимског и летњег одела нема у овом крају.

Мушко радно одело, које се носи за време лета, чине: *капа-заврша*¹, управо црногорска капа од ваљаног сукна, некад по дну прошивена унакрст; *гаће* и *кошуља* које саме жене режу од куповне тканине а ређе од домаћег танког платна „бурунџука“. Гаће су сасвим уз тело са „свитњаком“ за везивање, са „рупом“ напред и разрезом на ногавицама. Махом су дуге до средине листа. Кошуља је са ниским „вратником“ без икаква веза и преко груди разрезана до трбуха; доста је дуга. Прикопчава се под грлом или металном копчом, или се везује „пуњком“ и „привезом“ а код неких и дугметом. Сврх кошуље долази *хаљина* од бела или црна сукна са рукавима, захвата до испод колена, а с предње стране се не може скопчати; лети кад се ради скида се. Око паса се обавија *џканица* која је домаћи производ од сукна у бојама. Чакшире су од *модраче* (уваљаног сукна) или су од танког неваљаног сукна-*раше*. Махом су црне боје, док су се раније носиле вунене „бијеле чакшире“. Чакшире на предњој страни имају *лакму* или *џроријез* а на горњој страни, око паса, набране су. Тканицом се причвршћују уз тело. Преко чакшира се облаче *тозлуци* (код Мухамеданаца *дизлуци*) од колена до чланака; махом су црне боје, без украса и гајтана (бућме) и од домаћег су сукна. На задњој страни се скопчавају многобројним кукицама (30—50). Потом су вунене зелене чарапе *белаче*², а по њима опанци - домаћи производ - испреплетани усуканом опутом од козје или овче коже. Неки носе преко чарапа *џерлуке* исплетене од беле вуне.

Мушко празнично одело се разликује само у толико што уместо хаљине долази *џемадан* од црвене чохе, спреда извезен златом или црном бућмом (гајтаном). Богатији носе преко овога још и *фермен*, који иде до паса. Фермен је без рукава, од чохе је и сав укусно извезен бућмом и са *џуцадма* низ прса. Старији угледнији људи уместо фермена носе *џоке*, које се испод грла скопчавају. Оне се праве од чохе а извезене су срмом или златом. Уместо чакшира од модраче или раше, које се носе (лети) радним даном, празником се облаче чакшире од плаве, ређе од зелене чохе, са мало већим туром. Око паса се уместо тканица опасује свилени или полусвилени *џрамболос* израђен у најживописнијим бојама (цариградски производ). Неки носе и *силав* од коже. За појасом не носе ништа од оружја (иако је оружје раније било саставни део одела), а неки носе повећи нож или револвер и то само ако имају дозволу од власти.

¹ Стари људи још носе с арук завијен око капе, обично црвене боје; он је турског порекла. — ² Белаче се везују белом вуненом подвезом.

Зими се носи исто одело само што се облачи дебље - пуније рубље, а у радне дане махом сукнене чакшире и цемадан са *кабаницом* од дебела загасита сукна.

Празнично одело: цемадан, чакшире (чохане) и фермен режу терзије у вароши а сукнено радно одело режу жене на дому.

О свадби сваки од учесника облачи од одела оно шта најлепше има. Нема нарочите разлике у оделу младожење, девера, кума и др. Једино *вођевина* (млада) што преко своје капе носи белу свилену мараму.

Женско радно одело (летње). Свака жена без изузетка на глави носи капу са белом *крџом* (марамом), која се прикопчава за капу и виси низ леђа скоро до појаса. Ова се марама редовно купује у дућану. Од рубља носе: дугу кошуљу са рукавима од куповне тканине, ређе од домаћег платна. На њој су *пјеса* и *прашник* махом извезени. Вез је мало необичан и потсећа на неке косовске мотиве. Рукави су на кошуљи слободни и нема ничега што би потсећало на манжетне. Старије жене причају, да се раније венчана кошуља после свадбе није облачила, већ се чувала за сахрану.

Преко кошуље се облачи *зубун* од домаћег сукна, без рукава. С предње стране је зубун извезен црном вуницом а са доње стране оивичен црном чохом. Дугачак је до испод колена. На његов се крој много пази и води се рачуна да буде комотнији. Неке носе уместо зубуна *јелек*, који је спреда јако исечен и оперважен бућмом. Он је разрезан до дна, али се испод паса прикопчава. Око паса се опасују *тканицом* као и мушкарци, само с том разликом, што су ове тканице толико кратке, да се њима жена једном опаше, док су код мушких много дуже. Затим облаче „доњу“ сукњу од беле куповне тканине, или какву стару „похабану“ а преко ове *кошулу* (горња сукња), која је код неких од шареног *боргеша*, а код неких од *раше*, само што је у овом случају црвено или црно обојена. Котула је на горњој страни, око паса, набрана у *гужву* (мањи набори). На предњој страни се носи *вућа* (куповна кецеља) или *пјергача* од раше са ресама на доњој страни. Старе жене помињу *ћурдију*, стари аљетак који се потпуно изгубио. Ћурдија је резана од белог сукна или модре чохе и напред је била отворена; дуга је била до близу колена. Рукави су на њој били до половине лаката, али увек од какве лакше и тање тканине. Носиле су их махом невесте, младе жене, првих година по удаји.

На ноге облаче беле вунене чарапе, дуге до колена, и везују их белом подвезицом наплетеном на горњем крају чарапе. Преко чарапа облаче опанке као и мушки. Богатије жене у последње време носе и *кундуре* - врста плитке ципеле.

Између летњег радног и летњег празничног одела нема разлике код жена, само што се празником не носи ништа од раше. Празнично је одело по могућству ново, лепше скројено и више везом украшено.

Има неколико битних разлика између одела у жена и одела у девојака и оне су у овоме. Девојке носе малу плитку капу - жене увек дубљу -, чије је дно споља сасвим извезено златом, што опет код жена нема. Код девојака редовно на појасу нема ничега, док жене носе *џафше* од срме или *ћемер* богато украшен. Ћемер носе богатије жене, јер је он врло скупа ствар. Често се у девојака види *џелек* од чохе, везен срмом или свилом и уска куповна чипка на крајевима рукава од кошуље. Затим, зубун је код девојака бео, а код жена црно обојен. Девојке не носе *џрићење* (прстење), али зато носе куповне ђердане, што опет жене немају. Чим се девојка удоми, одмах почиње носити одело које носе жене.

Код деце до шесте године нема никакве разлике у ношњи, јер до тога времена и мушка и женска деца носе кошуљу са рукавима, која досеже до чланака. Лети обично иду боса и гологлава, а зими носе мале опанчиће и вунене чарапе. Ако је дете женско, убраде га марамом, а мушком дају капицу. Пошто детету прође шеста година, облаче му одело као код одраслих¹.

Одело старијих жена и људи не разликује се од одела млађих жена и људи, осим што је њихово одело простије израде и домаћи је производ. Старе жене не носе *вушу* (куповну кецељу) већ *ојрежину* (сукнену кецељу).

Мртвацу се облачи, колико сам могао запазити, његово празнично одело, без обзира на његову вредност. Али се настоји да му се обуче све ново, јер поред тога што се то сматра последњом почасту покојнику, постоји и веровање, да и ако је грешан, опростиће му се, јер ће „чист“ отићи на небо.

Кад је нека породица у жалости, мушкарци прекрију дно од капе, на спољној страни, црном тканином. У новије време се носи црни флор око леве руке. Осим тога, сви прекрију црном тканином везиво од злата или бућме на џемадану. Тако се по празничном оделу може познати кад је ко „рушан“, јер су сва пуцад на фермену, која су обично од срме или злата, прекривена црним флором. Жене које су у жалости прекрију дно од капе црним флором и место беле *крџе* носе црну. Уз то не носе никакве аљетке у боји. Раније је био обичај, да су мати у жалости за сином или сестра за братом секле косу и за првих четрдесет дана по смрти покојника носиле су само црну мараму — повезачу, без капе. Жалост за покојником траје годину дана, а где је јединац умро и више година. Карактеристично је, да се смрт женских мало оплакује, била девојка или жена; нарочито се жена мало жали.

¹ Док гаће не обуче увек је дете. Старији људи причајући догађаје из детињства махом веле: „Пре но што сам гаће обукао“.

Аљкави, прљави и поцепани људи гледају се с презрењем и омаловажавањем, избегавају се и називају разним погрдним именима као: *џексијан* и *лушор* (ако је нечист и разбарушен); *грнделъ* (кад је необријан и неочешљан па му се и коса види кроз капу); а ако је подеран и запуштен зову га *дроњом*.

После Светскога рата ишчезава стара ношња. Особито млађи људи, који су били у војсци и рату, присвајају *уско одело*¹ или како још кажу *робу*, делимично или потпуно, али ипак нема изгледа да ће се народна ношња тако брзо изгубити.

Као саставни део одела употребљава се *накиш*.

Радо се ките а особито младеж. Највише се ките младе девојке. Код мушке деце нема никаквих накита а женска деца обично носе *ђинђуве* и *ђердане*. Одрасли људи носе *џршћење* још док су нежење, а кад се ожене још више. Радо се ките цвећем, које обично носе за капом. Девојке носе *ђердане*, низове сребрних и златних перлица на капи и радо се ките цвећем. Удате жене поред *џавши* и *ћемера* носе капу окићену *ђерданчићима*. Ранијих година је свака жена носила *ђинђуве* а девојке *билензуке* око руку.

Старци и бабе се не ките осим што о празнику, кад пођу цркви, понесу у руци или ставе за појас киту босиока. Верује се, да је грехота китити се босиоком пре Крстовдана.

Накит је већином страна израда и нема симболичког значења.

Ђ. М. Обреновић.

Résumé. — L' auteur communique sommairement ses vues sur le costume actuel de la région de Bileće en Herzégovine. A la suite des observations générales l'auteur donne la description des parties des costumes d' homme et de femme, ordinaires et ceux de fête. Il souligne la différence qui existe entre le costume de jeunes filles et celui de femmes, et constate qu' il n' y a point de différence entre les costumes des vieux hommes et des vieilles femmes d' une part, d' autre part entre les costumes des jeunes hommes et des jeunes femmes. Il parle aussi de costume d' enfant et des signes employés en deuil.